

RELIGIA ÎN CYBERSPAȚIU

Pr. Nicolae DASCĂLU

Departate de a se conforma previziunilor iluministe și pozitivistice care îi anunțau declinul iremediabil, religia și-a păstrat locul în conștiința omului modern, are vizibilitate în spațiul public și este implicată adesea în gestionarea crizelor modernității. În dialogul cu modernitatea târzie, care își revendică axiomatic progresele științifice și tehnologice, ideile și credințele religioase revin sistematic, fie sub formele arhaice, fundamentaliste și conservatoare, fie manifestând o forță nebănuită de adaptabilitate la evoluția societății contemporane. Filosofia secolului al XX-lea descoperă cu uimire că, în fața lumii tehnologizate de astăzi, creștinismul european se apropie fără complexe de teme actuale, pe care le abordează cu consecvență în logica unei experiențe bimilenare. „Religia a trecut «dincoace» de pragurile evoluției anticipate de gândirea modernă și caută să înțeleagă și să biruie condițiile modernității târzii, în loc să se lase anihilată de acestea”¹.

Această vitalitate a fenomenului religios contemporan poate fi constatată cu ușurință și pătrunzând în universul „ucenicului vrăjitor” din anii noștri, calculatorul electronic. Conectat la rețeaua Internet, o simplă căutare de cuvinte cu înțeles religios (*religie, creștin, islam, shinto* etc.) va raporta în câteva fracțiuni de secundă pe ecranul monitorului zeci de mii și poate milioane de referințe. De altfel, statistici făcute de experți arată, cu surprindere, că în lumea virtuală, constituită de rețeaua planetară a computerelor, religia ocupă un loc important. De aceea, în meditația care urmează, ne vom opri asupra câtorva aspecte principale privind prezențele religioase în spațiul creat de mediile moderne de comunicare și, în special, de rețeaua Internet.

1. Cyberspațiul sau civilizația *on-line*

Constituit ca ansamblu de date numerice formând un univers informațional și un mijloc de comunicare, *cyberspațiul* (sau *cyberlumea*) este legat direct de conexiunea mondială a ordinatorilor. Echivalentul englez *cyberspace* a apărut prin anii '80 în romanele de *science fiction* ale lui William Gibson care îl definește astfel: „o halucinație consensuală trăită zilnic în toată legalitatea de zeci de milioane de operatori, în toate țările... O reprezentare grafică de date extrase din memoria tuturor ordinatorilor sistemului uman”².

---

¹ Andrei Marga, *Modernitate, religie, cultură*, în „Biserica în era globalizării”, Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, p. 33.

² William Gibson, *Neuromancer*, 1984, trad. rom. *Neuromantul*, Antet, București, 1996.

Dacă în 1980 cyberspațiul era mai degrabă un subiect pentru literatura de anticipație, după numai două decenii a devenit un subiect al preocupărilor cotidiene, care nu mai poate fi astăzi neglijat de nici un locuitor al lumii civilizate. S-a plecat de la o rețea de patru calculatoare, folosită în perioada 1968-1972 pentru comunicarea între universități; cercetarea a urmat apoi exigențe științifice și militare, iar în prezent s-a ajuns la un păienjenis de peste un miliard de calculatoare personale interconectate și la cel puțin tot atâția utilizatori. Perfecționarea tehnologiilor informatice și accesibilitatea preturilor pentru largi categorii de utilizatori a deschis un spațiu de extindere fără precedent pentru rețeaua mondială. Familiarul Internet reunește astăzi peste 600 de miliarde de pagini web, instituționale sau personale. Cert este că Internetul a depășit nivelul de realizare tehnică excepțională și este deja un fenomen social global, fiind replica globalizării economice în domeniul comunicațiilor. Se poate observa pretutindeni în lume, dar mai ales în țările dezvoltate din punctul de vedere al tehnologiilor de vârf, un transfer de interese din planul real către planul virtual al țesuturilor multiple din cyberspațiu: în rețea se operează tranzacții economice și financiare rapide, bursele europene și americane sunt conectate cu cele din Asia de sud-est, guvernele și parlamentele lumii comunică on-line, cultura umanității este depozitată în mega-biblioteci digitale, oamenii de pretutindeni comunică între ei rapid și eficient prin mijloacele puse la dispoziție de facilitățile Internetului (e-mail, chat-room, blog etc.).

Cyberspațiul, deși eminent virtual, își conturează din ce în ce mai mult propria sa „realitate”. Punctele de încopiere cu realitatea propriu-zisă sunt computerele din rețea, mașinile gânditoare, și mulțimea persoanelor umane care le utilizează.

O primă caracteristică a cyberspațiului este dinamismul său debordant, tendința de expansiune către toate domeniile vieții sociale și pătrunderea în universul intim al persoanelor umane.

În acest sens, s-a remarcat că cyberspațiul redefineste trei categorii fundamentale ale cunoașterii: *spațiul, timpul și individul sau persoana umană*³. Dacă progresele din industria transporturilor au scurtat tot mai mult duratele de deplasare, teleportarea sau prezența simultană în locuri diferite rămâne, cel puțin deocamdată, de domeniul SF. În schimb, lumea virtuală a realizat comunicarea de oriunde și oricând. Două sau mai multe persoane pot intra într-o relație de comunicare prin conectarea la rețea, indiferent de distanța care le separă și astfel se realizează relativizarea spațiului, starea mentală de ubicuitate. Această noțiune este legată de interfețe repartizate sau difuze. Realitatea „celuilalt” este susținută de autenticitatea conținutului emoțional.

În privința timpului, cyberspațiul întretine ideea de instantaneitate, prin anularea întârzierilor și sincronismul comunicării. Este, de asemenea, posibil, să reiei o sesiune de comunicare, pentru că aceasta poate fi stocată undeva, în rețea sau la utilizator.

Utilizatorul are posibilitatea să partajeze conținuturile personale, profilul individual fiind accesibil în rețea. Însă această punere la dispoziție este pândită de riscul

---

³ www.wikipedia.org, art. *Cyberspace*.

volatilizării, ceea ce poate reacționa asupra personalității. Anonimatul și construirea de personalități multiple prin clone și avataruri sunt alte tentații care pot tulbura relațiile interumane în cyberspațiu.

2. De la omul tehnologic spre omul digital

Inventarea și folosirea pe scară tot mai largă a uneltelor marchează încă din preistorie treptele „hominizării” și consolidarea relației de supunere a lumii înconjurătoare de către om. Mitologia lui *homo faber* arată modul în care evoluează cunoașterea lumii, „dezvrăjirea” ei și, totodată, posedarea ei. „Asumându-și responsabilitatea de a schimba Natura, omul s-a substituit Timpului; ceea ce ar fi avut nevoie de eoni întregi pentru a se «coace» în adâncimile subpământene, meșterul crede că o poate face în câteva săptămâni; căci cuptorul înlocuiește matricea telurică”⁴.

Uneltele, mai întâi, apoi mașinile, din ce în ce mai complicate, îi întrețin omului conștiința participării la existența cosmică, însă îi accentuează și iluzia că poate deveni el însuși un demiurg. Aplecat asupra organizării și stăpânirii mediului înconjurător, omul a uitat adesea de sine; preocupat de cele din afară, el se neglijează pe sine în interioritatea cea mai profundă.

Privind către civilizația noastră hiper-tehnicizată din veacul al XXI-lea, este tot mai limpede constatarea tristă că progresele științifice și tehnice nu sunt dublate de evoluții similare în plan moral și spiritual. Mai mult, tehnica amenință să devină un rival al spiritului, să artificializeze viața oamenilor. „În era informațională în care trăim, viața a devenit tot mai tehnică. Mașina și-a pus pecetea imaginii sale asupra spiritului omului, asupra tuturor laturilor activității sale. Civilizația tehnică nu are o bază naturală și spirituală, ci una mașinistă, mecanicistă; acum tehnica triumfă asupra spiritului, asupra organismului. Până și gândirea devine tehnică, ca să nu mai vorbim de comportament; creația și arta capătă un caracter tot mai tehnic. De asemenea, cunoașterea, știința se transformă într-un mijloc de înfăptuire a voinței de putere și fericire, într-un mijloc exclusiv pentru triumful tehnicii vieții. Aici începe deja cultul vieții în afara sensului ei. Nimic nu mai are valoare în sine. Nici o clipă a vieții, nici o singură trăire nu mai are profunzime, nu se mai împărtășește din veșnicie. Mașina a obținut o forță magică asupra omului, l-a prins în mrejele ei magice”⁵.

De la uneltele care erau prelungiri sau „proteze” fizice ale omului în raport cu creația, s-a ajuns la invenții care tind să preia activități intelectuale și relații afective și, în această direcție, calculatorul este reprezentativ pentru modernitatea tehnică. Robotizarea ține mai mult de repetiția mecanică a unui șir de operațiuni industriale precise, dificile și obositoare pentru operatorul uman, numerizarea și inteligența artificială apropie însă mașinile de structurile neuronale și de decizii raționale, prin analiza și prelucrarea datelor dintr-un anumit context. Drumul parcurs de la mitul *golemului*, creatura animată care vine în ajutorul omului, până la *cyborg*,

⁴ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 46.

⁵ Pr. Dr. Nicolae Achimescu, *Religii în dialog*, Trinitas, Iași, 2006, pp. 405-406.

antropoidul artificial care simulează viața biologică, arată evoluția raporturilor om-mașină⁶.

Omul tehnologic din era industrială devine el însuși, din ce în ce mai mult, o ființă dependentă de mașinile gânditoare care îl înconjoară. Se trezește dimineața la suntele ceasului său electronic, pe muzica postului de radio preselecat, cup-torul cu microunde îi oferă grăbit micul dejun, pleacă la serviciu în automobilul său nou perfect robotizat, telefonul mobil îl pune în contact cu parteneri de lucru din orice punct al globului, munca și-o desfășoară între computere și programe, se va întoarce obosit acasă pentru a schimba câteva cuvinte cu cei din familie, apoi va manevra telecomanda televizorului digital pentru a afla ultimele știri și va ațipi în fața calculatorului, consultându-și poșta electronică⁷. Dar tehnologiile nu sunt neutre, ele influențează mediul social și relațiile interumane. „Fiecare unealtă își înzes-trează utilizatorii cu un mod specific de a privi lumea și cu anumite căi de interac-țiuni cu ceilalți. Este important ca fiecare dintre noi să ia în considerare părținirile diferitelor tehnologii și să le căutăm pe acelea care ne reflectă valorile și aspirațiile”⁸.

În industria calculatoarelor, specialiștii sunt preocupați de crearea unor inter-fete prietenoase, de apropierea mașinii de omul natural. Interfața umanistă se ba-zează pe o combinație între viața spirituală a subiectului, metoda creației artistice și scena vieții virtuale ca formă de reprezentare⁹. Bill Gates, președintele companiei Microsoft, spunea, într-un discurs ținut în Tsinghua, la sfârșitul anului 1997, că do-meniul cu dezvoltare prioritară în secolul al XXI-lea va fi descoperirea drumului către o mai mare interacțiune a computerelor cu oamenii.

Întrebarea care vine de la sine ar fi următoarea: pe măsură ce ordinatoarele se uma-nizează, oamenii rămân ei înșiși sau se transformă, fără să-și dea seama, în orga-nisme numerice?

⁶ Proiectul GOLEM (Genetically Organized Lifelike ElectroMechanics) este dedicat stu-dierii principiilor și simulării vieții biologice (<http://demo.cs.brandeis.edu/golem/>).

⁷ Iată cum vede viața un tânăr internaut din zilele noastre: „Trăim în secolul vitezei, ne du-cem traiul printre mașinării, tehnologia a devenit scopul suprem, viața noastră a ajuns să depindă de micro-chipuri, cât despre natură și natural, am uitat de mult adevărata lor sem-nificație. Gândiți-vă la o zi fără curent electric. Ce faceți? Ce puteți face? Nimic. Toată viața noastră depinde de acea chestiune abstractă pe care eu nu o înțeleg, numită curent electric. Fără «seva tehnologică» ești izolat. Nu TV, nu PC, nu frigider, nu cuptor cu microunde, nu telefon, nu lumină, nu nimic.

Societatea și oamenii de știință numesc acest fenomen evoluție, eu îl numesc dependentă. Pierdem controlul asupra lucrurilor complexe, uneori inutile, și uităm de lucrurile simple pe care natura ni le-a oferit necondiționat. Cu ce suntem superiori omului din neanderthal? Că avem telefon, cu toate că nu suntem în stare să comunicăm? Că avem televizor, cu toate că provoacă dependentă, promovează stupiditatea și ne limitează simțul creativității? Asta să fie evoluția? Păi dacă homo neanderthalensis ar cunoaște semnificația ironiei, ar născoci bancuri despre noi și epoca noastră (*Homo technologicus vs homo neanderthalensis*).

⁸ *Manifestul tehnorealist*, în „Secolul 20: Gutenberg. Computer. Internet”, nr. 4-9, 2000, p. 309.

⁹ Chengyu Xiong, *Digital and humanistic issues in communication*, în „Mc Luhan Studies: Issue”, 3, <http://www.chass.utoronto.ca/mcluhan-studies.html>

3. Comunicarea în lumea virtuală, între oportunități și provocări

Internetul este legat prin origine și prin natura sa intrinsecă de comunicare, pentru că reușește să stabilească în rețeaua ordinarilor interconectate multiple legături între oameni. Apariția Internetului este considerată un eveniment crucial în evoluția comunicării, asemănător inventării tiparului în veacul al XVI-lea¹⁰. Dar ce aduce nou Internetul în domeniul comunicării? Vom sublinia în continuare câteva trăsături ale acestui nou mediu de comunicare, dintr-o perspectivă culturală, psihologică și teologică.

3.1. Oportunități:

3.1.1. Universalitate

Internetul reduce distanțele și face ca planeta să se conformeze metaforei McLuhaniene a „satului global”, fiind astfel un veritabil simbol al universalității. În același timp, globalizarea economică și-a găsit un vehicul deosebit de puternic în universul comunicațional, iar religiile universaliste au de câștigat dacă se conectează la rețea. Dintr-o altă perspectivă, întâlnirea culturilor în cyberspațiu atrage oportunități și provocări neașteptate, resimțite și în sânul comunităților originare.

3.1.2. Descentralizarea puterii

Internetul este o lume care se sustrage involuntar unui control central, nici guvernele, nici parlamentele și nici marile companii nu pot să mai aibă o cheie unică pentru fluxul informațional. Simbolul totalei descentralizări a puterii, Internetul promovează libertatea completă de expresie. Circulă și ceea ce este bun și admirabil, dar și cele mai nocive idei și imagini pot fi cu greu restricționate. Codul etic aplicat pe Internet, „netiquette”, are scopul de a încuraja pe utilizatori să respecte măcar un minimum de principii morale.

3.1.3. Internetul este un mediu democratic

De la simplii cetățeni până la conducătorii de state, rețeaua oferă o comunicare orizontală efectivă și de aceea este un instrument de lucru deosebit de eficient pentru organizațiile descentralizate. Umberto Eco afirma că generațiile viitoare se vor împărți în două clase de cetățeni: cei care se uită la televizor, care primesc imagini prefabricate și cei care vor ști să utilizeze calculatorul și vor fi capabili să selecteze și să elaboreze informația¹¹.

„Participarea la dialogul electronic este voluntară și deci activă: receptorul devine, la rândul său, emițător de opinii și idei. În al doilea rând, comunicarea se face la nivel de individ – lipsește medierea unei instituții (televiziunea, radioul, ziarul) cu agendă proprie și care, de cele mai multe ori, dictează nu numai regulile interacțiunii,

¹⁰ Jean-Nicolas Bazin and Jerome Cottin, *Virtual Christianity. Potential and Challenge for the Churches*, WCC Publications, Geneva, 2005, pp. 15-20.

¹¹ Umberto Eco, *From Internet to Gutenberg*, prelegere susținută în 1996, accesibilă on-line la <http://homenet.andrew.cmu.edu>

ci și conținutul mesajului. Se elimină, astfel, deformarea discursului. În fine, cvasianonimitatea interlocutorilor poate fi un avantaj, în măsura în care barierele de sex, rasă sau vârstă vor influența mai puțin natura discuției”¹².

3.1.4. *O lume nouă*

Se naște o nouă cultură, iar travaliul internaților de astăzi se aseamănă cu acela al navigatorilor care au descoperit America. Spre exemplu, discursul dezvoltat în cadrul unei influente comunități virtuale (*The Well*) se apelează la o metaforă care trimite la vremea cuceririi Vestului american, aceea de „nouă frontieră”. „Metafora sugerează o nouă lume de studiat, de cartografiat, de civilizat, chiar de *horribile dictu*, colonizat”¹³.

În toată această aventură informațională, pentru un creștin este important să treacă prin filtrul axiologic al tradiției sale tot ceea ce primește. Sunt situri atractive, făcute cu profesionalism și o bună cunoaștere a principiilor de advertising, însă este greu de știut cine se ascunde în spatele acestor fațade. Există și cyber-biserici, comunități constituite din membri care se cunosc numai prin intermediul rețelei Internet.

3.1.5. *O nouă cale de a oferi și de a primi*

Internetul poate fi locul tranzacțiilor economice în sens larg și al comerțului. Însă el constituie și un spațiu propice pentru liberul schimb și îmbogățirea reciprocă. Sunt numeroase produse informatice care se oferă gratuit tuturor celor conectați la rețea: software, jocuri, muzică, imagini. Este, de asemenea, cazul când cunoștințele unora sunt puse în serviciul altora prin intermediul Internetului. Din păcate, agora virtuală poate deveni și un spațiu pentru agresiunile cyber-piraților.

3.2. *Provocări*

3.2.1. *Realitatea virtuală*

Noțiunea de realitate virtuală își are imaginea cea mai nevinovată în jocurile pe computer care creează obiecte artificiale, foarte asemănătoare celor din realitatea imediată. Utilizatorii de Internet nu se află fizic, dar tehnologia care îi conectează creează simțul proximității, așa cum a făcut-o odinioară telefonul. Mc Luhan vorbește despre mediile „calde” de comunicare (televiziune, radio, care nu cer participare directă) și mediile „reci” (care cheamă utilizatorul să se implice activ, precum computerul). Trimiterea unui e-mail, participarea la un forum de discuții și, mai ales atunci când computerul însuși este programat să răspundă automat ne introduc în plin spațiu virtual. Sunt companii care primesc foarte multe mesaje și de aceea, prin soft, calculatorul este programat să descifreze mesajele și să compună un răspuns „personalizat”.

¹² Liviu Andreescu, *Intellectualii față cu Revoluția Digitală*, în „Secolul 20: Gutenberg. Computer. Internet”, nr. 4-9, 2000, p. 112.

¹³ Adrian Mihalache, *Ideologiile ciberspățiului*, în „Secolul 20: Gutenberg. Computer. Internet”, nr. 4-9, 2000, p. 314.

3.2.2. *Escapism*

Navigarea îndelungată în rețea provoacă o desprindere de lumea reală, utilizatorii simțindu-se ca acasă în universul paralel. Această evadare din realitatea imediată poate avea mai multe explicații. Mai întâi, utilizarea unui computer poate constitui o plăcere în sine. Pentru cei pasionați, descoperirea de noi posibilități le oferă un câmp larg de încercare și afirmare.

În al doilea rând, pentru cei cu inhibiții și dificultăți de comunicare sau care au probleme în viața de zi cu zi, este reconfortant să se scufunde în intimitatea unui prieten fidel, calculatorul. Prin structura sa logică, computerul nu minte și nu creează probleme de relație, iar dificultățile care apar nu-i creează angoase, ci sunt doar niște ecuații noi, care pot fi rezolvate cu ușurință.

Lumea Internetului este una convivială, un spațiu anonim guvernat de reguli relaționale relativ simple. Este o lume care fascinează, imaginară și umană, totodată, care te tentează să o alegi ca refugiu. Însă Internetul poate crea și dependență, ca loc de evadare din lumea reală.

3.2.3. *O cultură intuitivă*

Mass-media, în general, face apel la partea noastră intuitivă. De multe ori, senzația noastră de plăcere nu mai trece prin filtrele rațiunii. Dacă ne place ceva, nu ne mai punem întrebarea de ce, pur și simplu îl acceptăm sau îl refuzăm. Acesta este mecanismul utilizat de mediile publicitare: folosirea unui mesaj seducător, pentru a crea o afilieri emotivă instantanee, instinctivă și non-rațională. Internetul este un ghid experimentat în această lume intuitivă. Websiturile se vizitează rapid, inter-nauții petrec de obicei puțin timp pe o pagină și informația trebuie să fie accesibilă doar prin câteva clic-uri de mouse. E-mailurile sunt, de cele mai multe ori, mesaje simple, ușor de citit. Abia după listarea lor, ele devin documente oficiale, care sunt tratate asemeni textelor din secretariatele tradiționale.

Din punct de vedere creștin, observăm că o cultură eminentemente intuitivă poate destabiliza înțelegerea unor principii și tradiții și de aceea este necesară o complementaritate între rațional și intuitiv.

Universul Internetului atinge toate sferile de activitate umană (muncă, familie, distracții, cercetare, consum etc.) și de aceea problema influenței în viața persoanelor și a societății este analizată din diferite puncte de vedere. Trebuie să precizăm că în evaluarea fenomenului Internet punctele de vedere se grupează în două mari categorii: de o parte, entuziaștii și utopicii, care fac din elogiul noului mediu de comunicare un adevărat cult, de cealaltă parte sunt criticii vehemenți și cei care susțin că Internetul nu este decât un instrument de lucru, un produs tehnologic dezvoltat din interese comerciale.

4. Biserici și religii în rețeaua Internet

O perspectivă sistematică având pretenții de generalitate asupra fenomenului religios în cyberspațiu este greu de imaginat și cu atât mai greu de realizat, din cel puțin trei motive: primul este structural: Internetul este spațiul libertății totale

și imprevizibile, neavând o autoritate centrală de control, al doilea este calitativ: religiile abordează diferit prezența în cyberspațiu și totodată este dificil de selectat ceea ce spun reprezentanții autorizați de vocile altora, al treilea este unul cantitativ: fragmentarea religioasă continuă a multor religii și sincretismul ideilor religioase întretin la periferie o mișcare browniană, prin separări sau prin regrupări surpriză.

Cu toate acestea, orice navigator pe apele învolburate ale oceanului Internet poate să obțină o sumedenie de informații despre propria credință/necredință sau să dobândească noi cunoștințe despre marile religii ale lumii sau noile forme de religiozitate.

4.1. Prezențe creștine

Poate și datorită faptului că modernitatea științifică și tehnică de astăzi are ca fundamente concepția iudeo-creștină că lumea este creația lui Dumnezeu și prin cunoașterea ei omul intră în dialog cu Creatorul, Bisericele și confesiunile creștine s-au adaptat rapid la noul mediu de comunicare și astfel au apărut numeroase pagini web: prezentări ale instituțiilor ecleziastice autoritative, universități și școli de teologie, fundații și organizații creștine sau inițiative personale.

4.1.1. Biserici Ortodoxe

Patriarhia Ecumenică de Constantinopol are un site în care se îmbină istoria și actualitatea, www.patriarchate.org, și care face legătura cu celelealte Biserici. Mai ales în condițiile speciale în care își desfășoară activitatea, se poate spune că prezența pe web este un avantaj deosebit în comunicare, mai ales că în jurisdicția Patriarhiei Ecumenice este cuprinsă o bună parte a diasporei grecești, răspândită în cele 100 mitropolii sufragane din întreaga lume. Pe situl Tronului ecumenic constantinopolitan se găsesc linkuri către Bisericele Ortodoxe autocefale și autonome:

ORTHODOX PATRIARCHATES – AUTOCEPHALOUS AND OTHER CHURCHES

Ecumenical Patriarchate	www.patriarchate.org
Patriarchate of Alexandria	www.greekorthodox-alexandria.org
Patriarchate of Antioch	www.antiochpat.org
Patriarchate of Jerusalem	www.jerusalem-patriarchate.org
Patriarchate of Moscow	www.mospat.ru
Patriarchate of Serbia	spc.org.yu
Patriarchate of Romania	www.patriarhia.ro
Patriarchate of Bulgaria	bulch.tripod.com/boc/
Patriarchate of Georgia	www.patriarchate.ge/
Church of Greece	www.ecclesia.gr
Church of Albania	www.orthodoxalbania.org
Church of Poland	www.orthodox.pl
Church of Czech - Slovakia	www.pravoslav.gts.cz
Church of Finland	www.ort.fi
Church of Estonia	www.orthodoxa.org

HOLY ARCHBISHOPRICS – METROPOLISES OF THE TRONE

<i>Holy Archbishopric of Crete</i>	www.iak.gr
Holy Metropolis of Gortyni and Arkadia	www.imga.gr
Holy Metropolis of Kydonia kai Apokoronon	www.imka.gr
Holy Metropolis of Kisamon and Selinon	www.imks.gr
Holy Metropolis of Arkalochorion	www.imakb.gr

OTHER ADDRESSES

Orthodox Center of the Ecumenical Patriarchate, Chambésy, Geneva	www.centreorthodoxe.org
Institute of Postgraduate Studies in Orthodox Theology, Chambésy, Geneva	www.institutorthodoxe.org
Orthodox Academy of Crete	www.oac.gr
Ecclesiastical School of Crete	www.ekklkritis.gr

Vizitând aceste situri, se constată că funcționalitatea lor generală este dedicată promovării credinței ortodoxe și informațiilor privind viața bisericească (activitate pastoral-misionară, cultural-misionară, social-filantropică, relații ecumenice).

La noi în România, alături de situl oficial al Patriarhiei Române, www.patriarhia.ro, funcționează și portalul www.crestinism-ortodox.ro, cu o bogată bază de date teologice (Sf. Scriptură, Părinții Bisericii, istorie bisericească, mari teologi români etc.). De asemenea, eparhiile românești din țară și din străinătate și-au creat propriile pagini web, urmate fiind de mănăstiri, parohii sau asociații creștine. Se observă un interes crescând pentru comunicarea și chiar pastorația prin Internet mai ales la comunitățile românești din Europa occidentală și din SUA. Astfel, citim în revista „Solia” din 1998: „Oamenii de astăzi pot participa la discuții despre viață, slujbe și procesiuni liturgice, pot primi îndemnuri religioase, pot participa la discuții despre viață și credință prin radio și televiziune și pot de asemenea să consulte un preot prin scrisoare sau telefon. Peste toate acestea, *rețeaua Internet* adaugă acestor facilități de comunicare alte posibilități care nu necesită prezența în același loc, a comunicantului, sau primitorului de informații. Pot primi informații fără să se întâlnească unii cu alții, fără ca, primitorul informației să-l întâlnească pe cel ce comunică informația. Internetul modifică granițele geografice, și depășește limitele cadrului convențional. Acasă, nimeni nu știe că tu cauți informații despre o anumită religie sau serviciile unei Biserici confessionale. Oameni depărtați de religie, sau Biserică pot intra în contact, în mod anonim, cu lumea religiei. Acesta poate fi un prim pas spre spiritualizare, ce ar putea fi urmat de o relație personală cu Creatorul”¹⁴.

¹⁴ Very Rev. Fr. Constantin Alecse, *Internetul, în slujba lui Dumnezeu?*, „Solia”, nr. 4, 1998, p. 2.

Într-un document al Bisericii Ortodoxe Ruse din anul 2000, se afirmă interesul Bisericii pentru folosirea mijloacelor moderne de comunicare și, totodată, exigențele morale care se impun tuturor utilizatorilor: „În fiecare formă de mass-media (tipărite, radio-electronice, computerizate), Biserica are propriile ei mijloace media, care au binecuvântarea conducerii bisericești. Ea este prezentă aici fie prin instituții oficiale, fie prin inițiative private ale clericilor și laicilor. În același timp, Biserica interacționează cu mass-media seculare prin instituțiile și împuternicirile ei [...] Conlucrarea dintre Biserică și mass-media presupune responsabilitate reciprocă. Informația oferită unui jurnalist pentru a fi comunicată publicului trebuie să fie credibilă. Opiniile clericilor și ale altor reprezentanți ai Bisericii, difuzate prin mass-media, trebuie să fie conforme învățaturii acesteia și poziției sale în chestiunile sociale”¹⁵.

4.1.2 Situri romano-catolice

Considerate *noi frontiere ale misiunii*, mijloacele moderne de comunicare au un rol deosebit de important în strategia misionară și pastorală a Bisericii romano-catolice. Situl oficial www.vatican.va conține referințele principale de Papă și statul-Biserică, precum și documentele orientative pentru viața romano-catolică din întreaga lume. Însă în toate țările lumii s-au realizat pagini web ale diecezelor, congregațiilor, comunităților parohiale sau asociațiilor laice. Numărul siturilor este în permanentă creștere și cele mai multe dintre referirile la Internet sunt apreciative, viziunea universalistă romano-catolică acomodându-se foarte bine cu dimensiunea globală a noii rețele de comunicare.

În timpul papei Ioan Paul al II-lea, au fost elaborate documente speciale privind atitudinea Bisericii față de rețeaua Internet, în care se subliniază aspectele pozitive dar și riscurile la care se supun utilizatorii, formulându-se chiar un cod etic pentru creștinii internați. „Știind că vestirea Evangheliei către persoane formate într-o cultură mediatică cere să ținem seama cu atenție de caracteristicile particulare ale mediilor, Biserica are acum nevoie să înțeleagă Internetul. Acest lucru este necesar pentru a comunica în mod eficient cu persoanele – în special cu tinerii – pe care experiența acestei noi tehnologii i-a modelat, și, în egală măsură, pentru a-l utiliza [...] Deși realitatea virtuală a spațiului cibernetic nu poate înlocui comunitatea interpersonală, reală, realitatea întrupată a sacramentelor și a liturghiei sau proclamarea imediată și directă a Evangheliei, ea poate să le completeze, să atragă persoanele către o experiență mai plină a vieții de credință și să îmbogățească viața religioasă a utilizatorilor”¹⁶.

Consiliul Pontifical pentru Comunicații Sociale a elaborat și dat publicității în luna februarie 2002 două documente relevante privind rețeaua Internet: a) **Biserica și Internetul**; b) **Etica în Internet**.

Primul dintre cele două documente are 12 paragrafe, împărțite în trei capitole: introducere, oportunități și provocări, recomandări și concluzii¹⁷. Motivația alcătuirii

¹⁵ *Fundamentele concepției sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse*, în „Gândirea socială a Bisericii: Fundamente, documente, analize, perspective”, Deisis, Sibiu, 2002, pp. 259-260.

¹⁶ *Internet et Eglise*, accesibilă pe situl www.vatican.va în mai multe traduceri.

¹⁷ *Ibidem*, passim.

documentului se fundamentează pe interesul de lungă durată arătat de Biserică față de mijloacele de comunicare socială. Conciliul Vatican II aprecia că aceste „descoperiri tehnice minunate” fac parte din progresul omenirii în descoperirea resurselor cuprinse în ansamblul lumii create. De aceea, Biserica manifestă o atitudine fundamental pozitivă față de media, însă își asumă dreptul de a condamna abuzurile grave de utilizare a acestora. Scrisoarea enciclică „*Miranda prorsus*” din 1957 a papei Pius XII și Instrucțiunea pastorală „*Communio et Progressio*” din 1971 numesc mijloacele de comunicare „daruri ale lui Dumnezeu”. Istoria umanității este privită ca o lungă călătorie de la Babel la Cincizecime, restabilirea comunicării fiind centrată în Persoana Mântuitorului Hristos și se face prin lucrarea Duhului Sfânt. Mijloacele de comunicare socială contribuie în mod eficient la cultura spirituală și la extinderea împărăției lui Dumnezeu.

De asemenea, se arată că Biserica are un dublu obiectiv în privința mass-media: să încurajeze dezvoltarea lor corectă și utilizarea lor corectă pentru buna dezvoltare umană, în pace, dreptate și solidaritate. Ea caută „un dialog onest și respectuos cu responsabilii media”, în vederea elaborării politicilor mediatice. Biserica se străduiește să înțeleagă media, obiectivele, metodele și diferite reguli de lucru care îi dau structura internă.

Punctul de plecare al comunicării în Biserică este comuniunea de iubire dintre persoanele Sfintei Treimi și împărtășirea acestei iubiri către noi. Fiul este Cuvântul „rostit” veșnic de Tatăl și prin Iisus Cristos Dumnezeu Se comunică pentru mântuirea oamenilor. Dumnezeu continuă să comunice cu oamenii prin Biserică, esența acesteia fiind comunicarea.

Instrucțiunea pastorală „*Communio et Progressio*” subliniază că mass-media de astăzi deschid noi căi pentru a întâlni mesajul evanghelic. Papa Paul VI spunea că Biserica s-ar simți vinovată în fața Domnului dacă n-ar folosi mass-media pentru evanghelizare, iar Ioan Paul al II-lea denumea media „primul areopag al timpurilor moderne”. El afirma că un e suficientă utilizarea acestora doar pentru difuzarea mesajului creștin și a învățaturii Bisericii, ci trebuie să integrăm mesajul în această „nouă cultură” creată de mijloacele de comunicare moderne.

Documentul romano-catolic „*Biserica și Internetul*” evidențiază capacitățile pozitive ale Internetului pentru difuzarea informației și învățământului religios dincolo de toate barierele și frontierele. Din punct de vedere religios, mass-media aduc importante beneficii și avantaje: transmit informații despre evenimente, idei și personalități bisericesti, sunt vectori de evanghelizare și catehizare. Deși realitatea virtuală a spațiului cibernetic nu poate înlocui comunicarea interpersonală reală și propovăduirea directă și nemijlocită a Evangheliei, totuși poate să le completeze și să atragă persoanele către o experiență plenară a vieții de credință. Biserica are nevoie să înțeleagă și să utilizeze Internetul ca instrument de comunicare internă, ca mijloc direct, imediat, interactiv și de participare. Interactivitatea cu dublu sens contribuie la formarea unei opinii publice responsabile, la educația și formarea conștiințelor. De aceea este nevoie de un plan pastoral de formare a personalului clerical, a personalului laici, precum și a părinților și elevilor.

Ceea ce se observă ca negativ în spațiul virtual și în mass-media, în general, este faptul că lumea mediatică poate fi indiferentă sau chiar ostilă moralei creștine.

Cultura media este impregnată de o trăsătură tipică a post-modernității care afirmă că singurul adevăr absolut este că nu există adevăruri absolute, și chiar dacă ar exista acestea sunt inaccesibile rațiunii umane. În rețeaua Internet există situri care incită la ură, violență, imoralitate. Respectul pentru libertatea de expresie poate cere tolerarea până la un punct a unor astfel de mesaje. Alte deficiențe ale Internetului semnalate în document sunt legate de imposibilitatea de a face distincție între siturile catolice oficiale și cele particulare, precum și de încurajarea unei abordări „consumiste” a chestiunilor privind credința.

Partea finală a documentului conține recomandări adresate diferitelor categorii de utilizatori ai Internetului: responsabili ecleziastici, exhipe pastorale, educatori și cateheti, părinți, copii și tineri, precum și orice persoană de bună voință. Concluzia este că Hristos, comunicatorul perfect, reprezintă norma și modelul abordării de către Biserică a formelor și conținuturilor comunicării.

În documentul intitulat „Etica în Internet”¹⁸, Consiliul Pontifical pentru Comunicării Sociale aduce în dezbatere chestiunea morală a consecințelor dezvoltării rețelei Internet: aceasta contribuie la o dezvoltare autentică a persoanei umane și ajută persoanele și popoarele să fie fidele destinului lor transcendent? Textul nu dă un răspuns categoric, însă remarcă beneficiile aduse de noua tehnologie și totodată atrage atenția asupra problemelor care apar în plan cultural și spiritual. Rezolvarea problemelor rămâne până la urmă o chestiune de discernământ, însă Biserica aduce două contribuții importante la analiza și dezbateră lor: angajamentul necondiționat în favoarea demnității persoanei umane și îndelungata sa tradiție de înțelepciune morală. Persoana și comunitatea umană sunt scopul și măsura folosirii mijloacelor de comunicare socială.

În condițiile globalizării economice și sociale, este necesară intensificarea solidarității, mai ales din cauza decalajelor create prin repartizarea inechitabilă a beneficiilor și prin deplasarea puterii de la statele naționale către companiile multinaționale. Comunicarea prin Internet ridică problema protecției vieții private, securizarea și confidențialitatea informațiilor, drepturile de autor și legea privind proprietatea intelectuală, pornografia, siturile care incită la violență, difuzarea de zvonuri defăimătoare sub acoperirea informării necenzurate a opiniei publice. Documentul „Etica în Internet” face o descriere a rețelei în care subliniază forța acestui canal de comunicare dar și slăbiciunile vizibile: „Internetul posedă un anumit număr de caracteristici uimitoare: este instantaneu, imediat, mondial, descentralizat, interactiv, poate să se dezvolte la nesfârșit în conținut și deschidere. Are un grad remarcabil de flexibilitate și facultatea de adaptare, este egalitarist, în măsura în care oricine dispune de materialul necesar și de un minim de capacități tehnice poate avea o prezență activă în spațiul cibernetic, poate să-și afirme mesajul său în fața lumii și să ceară să fie ascultat. Permite să rămâi în anonim, să joci un rol, să-ți dezvolti imaginația, permite să intri într-o comunitate și în relații de părtășie. După gusturile fiecărei persoane, se pretează atât la participarea activă, cât și la absorbția pasivă, într-o lume de stimulări narcisiste și centrate pe sine, ale căror efecte se asimilează celor ale

---

¹⁸ *Ethics on Internet*, pe situl www.vatican.va.

narcoticelor. Internetul poate fi folosit pentru a sparge izolare sau pentru a o adânci”¹⁹.

Problemele sensibile asupra cărora atrage atenția documentul romano-catolic sunt legate de: „prăpastia digitală” care se adâncește între elita prosperă a celor bogați în informație și mulțimea săracilor în informație, dialogul dintre culturi și pericolul dominației și distrugerii culturilor mici de către culturile puternic promovate mediatic, libertatea de expresie și limitele ei, jurnalismul onest, care respectă o minimă deontologie profesională.

4.1.3. *Situri protestante și „biserici libere”*

Dacă Bisericile tradiționale își păstrează structurile instituționale și comunicaționale constituite de-a lungul istoriei, se observă o tendință pronunțată în mediile protestante de transfer către comunitățile virtuale. Lipsa unei structuri ierarhizate și încurajarea pietății personale contribuie la această mișcare. Consecințe sunt: cyberbisericiile, comunitățile virtuale în care membrii nu s-au întâlnit niciodată în realitate, săvârșirea de ceremonii religioase online, între care botezuri și căsătorii. Pentru protestantismul radical nimic nu este imposibil de mutat în cyberspațiu.

Urmașii tele-evangheliștilor americani din ultimul sfert al veacului al XX-lea s-au adaptat rapid la cyberspațiu. În țările avansate tehnologic comunitățile on-line au devenit o obișnuință. Unele au tendința de a se afilia activ comunităților tradiționale, altele caută să se transfere cu totul în lumea virtuală: crearea unei experiențe religioase on-line prin rugăciune, predici, meditație și pelerinaje (situri precum www.godweb.org, www.virtualchurch.com ș.a.m.d.). Internetul devine din ce în ce mai mult o forță vitală în multe comunități religioase²⁰.

4.2. *Religii necreștine în lumea virtuală*

Peisajul religios din cyberspațiu nu ar fi complet dacă nu s-ar adăuga oferta islamică, iudaică, buddhistă, hinduistă și extrem-orientală. Navigatorul în rețea poate să admire arta indiană, să se înscrie la cursuri de yoga sau de meditație Zen, să comunice cu practicanți sau cunoscători ai diferitelor curente religioase. Statisticile arată că în ultimii ani s-au multiplicat siturile islamice, nu numai în limba arabă, ci și în limba engleză²¹. Siturile împlinesc roluri distincte: unele conțin textul Quranului și doctrina religioasă, altele sau sfaturi practice pentru viața

¹⁹ *Ibidem*, par. 7.

²⁰ BBC News anunța, în ediția sa din 11 mai 2004, afilierea unei comunități virtuale (i-Church) la Biserica Anglicană. Prima comunitate virtuală a fost recunoscută ca parte a Diocezei anglicane de Oxford, iar pastorul Alysson Leslie descrie comunitatea celor 700 de persoane membre din întreaga lume: „Unii lucrează în străinătate, alții trăiesc în țări unde este dificil să-ți exprimi deschis credința creștină, alții se află sub îngrijire și nu se pot deplasa, alții s-au despărțit de biserică și caută noi căi de apropiere”. În plus, opțiunea pentru noua cale de angajare religioasă este justificată și de costurile de întreținere a ciberbisericii, mult mai reduse decât în cazul unui locaș fizic.

²¹ Gary Bunt, *Islam In The Digital Age: E-Jihad Online, Fatwas and Cyber Islamic Environments*. Critical Studies on Islam, Pluto Press, 2003.

adeptilor, care pot descărca rugăciuni din rețea (*Islam Page, Islam-Online* etc.). Pentru a răspunde on-line la întrebările navigatorilor din rețea un imam sau o echipă de specialiști oferă frecvent o fatwa. Acestea sunt memorate în baze de date și astfel utilizatorii on-line pot să-și lămurească multe lucruri și să aibă soluții rapide la problemele de fiecare zi.

Numeroase websituri și bloguri fac prezentă spiritualitatea iudaică în rețeaua Internet. Reprezentanții unui popor răspândit în toate colțurile lumii intră în dialog și dezbat pe web atât chestiuni religioase, cât și economice sau culturale. În plan religios, conservatorii, moderniștii, scepticii și reformatorii au un spațiu amplu de desfășurare.

Hindu Resources Online sau *Hinduism Today* sunt reprezentative în privința prezenței religiilor indiene pe Internet. Îndeosebi informaticienii care lucrează în SUA vizitează adesea aceste situri și afirmă că astfel mențin legătura cu religiile și cultura țării lor de origine, precum și cu conaționalii lor. Mahabharata și Ramayana, poezii vaisnavi și învățăturile lui Buddha pot fi lecturate în limbile originare sau în traduceri pe diferite situri. Singura problemă de care se plâng vizitatorii este că poți găsi pe web și pagini de calitate, realizate cu competență științifică, dar și realizări îndoielnice, care pot crea confuzii.

5. În loc de concluzii

Lumea virtuală creată prin extinderea rețelei de ordinatoare la scară planetară entuziasmează pe mulți prin rapiditatea, diversitatea și flexibilitatea comunicării. În același timp, oamenii resimt teama de necunoscut, pe care au încercat-o în fața oricărei noutăți tehnologice importante. Dar Internetul poartă, dincolo de țesăturile uriașe de biți și de conexiuni, speranțe și angoase, tezaure de înțelepciune și frumusețe sufletească, iubiri și neîmpliniri, dar și ură sau mizerie morală.

Religiile și Bisericile lumii s-au îndreptat instinctiv către acest nou mediu de comunicare în căutarea omului de totdeauna, pentru că fiorul religios este constitutiv naturii umane.

În „areopagul comunicării moderne”, Internetul oferă tuturor șanse și riscuri: o nouă cale de transmitere a învățăturilor de credință, o posibilitate de a consolida comunitatea, o cale de comunicare între comunități aflate la distanțe mari (cazul diasporilor), dar și riscul slăbirii legăturilor sociale prin evadarea în lumea virtuală, alienarea și închiderea în sine, grave derive psihice ca urmare a ciber-dependenței.

Experiența utilizării Internetului de către Biserici și religii arată că rolul lor este tocmai acela de a păstra un echilibru între lume și ciber-lume și de a apăra omul natural, creat după chipul lui Dumnezeu, de propriile lui realizări tehnologice.

Religion in cyberspace

Rev. Nicolae Dascalu in his theological research "Religion in cyberspace" analyses the main aspects of the presence of religion on the Internet, with all its consequences and the major changes of mentality into the societies of today concerning faith and religion. Described as online civilisation the Internet media realises the passage from the technological man to the digital man. The space, time and human identity are changed in their perception and this goes to a shift into the religious behaviour too. The digital human being can benefit from this immense treasure of information – that is the Internet – but at the same time, there are obvious and definite threats and challenges in this media world. The author speaks of the Internet Churches and religious movements created online as digital communities.